

УДК 378 (510) : [32+33+008]

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.2.204>

*Цзінпін Лі, Анатолій Мирончук**

ВНУТРІШНІ ПЕРЕДУМОВИ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНР

Анотація: У статті аналізуються внутрішні передумови міжнародної конкурентоспроможності системи вищої освіти КНР. Виокремлено основні напрямки державної політики КНР, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності національної системи вищої освіти. З'ясована роль факторів конкурентоспроможності у сучасній освітній парадигмі Китаю. Простежено роль центрального уряду країни у просуванні політики щодо прискорення академічного вдосконалення та досягнення китайськими університетами статусу світового рівня.

Ключові слова: вища освіта, конкурентоспроможність, реформи, модернізація, глобалізаційні процеси, університети світового класу

Беззаперечним є факт, що конкурентоспроможність країни у сучасному глобалізованому світі значною мірою залежить від здатності національної системи освіти забезпечити підготовку професійної еліти, залучити до процесу безперервного навчання широкі верстви суспільства та створити умови для задоволення різних культурних і соціально-економічних потреб населення. Домінуюча останніми роками в КНР національна ідея – відродження великого Китаю – у недавніх партійних та урядових документах доповнюється новим контентом – «створення держави з сильною освітою».

Вища освіта у стратегії розвитку Китаю в XXI ст. набуває пріоритетного значення як фактор підтримки соціальної стабільності та внутрішньої міжнаціональної інтеграції, й водночас, як двигун інноваційного розвитку. Китай, на відміну від багатьох країн, які проводять соціально-економічну модернізацію, послідовно та неухильно реалізує власну модель розвитку вищої освіти з китайською специфікою, яка уникала б простого копіювання іноземних стандартів і мала у своїй основі глибоке національне коріння.

Розвиток китайської системи вищої освіти не лише демонструє здатність конкурувати з провідними національними системами світу, а й активно просувати свої технології, стандарти та цінності у глобальному освітньому просторі.

Реалізація цілої низки державних планів і проектів кінця XX – початку XXI ст. дозволила Китаю вийти на провідні позиції у галузі вищої освіти в світі. Впровадження спеціальної політики, спрямованої на підвищення престижу та конкурентоспроможності китайських університетів у глобальному освітньому просторі, демонструє високі результати

* Цзінпін Лі – доцент Центру дослідження країн ШОС та Інституту іноземних мов Технічного університету Цілу Академії наук провінції Шаньдун (Цзинань, КНР);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9490-1904>; e-mail: chtlizi@163.com

Мирончук Анатолій Святославович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (Київ, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5633-1413>; e-mail: myronchuk@meta.ua

й очевидні успіхи. Тому вивчення сучасного стану сфери вищої освіти КНР, стратегії її розвитку та реформування видається нам актуальним і затребуваним.

Актуальність дослідження обумовлена активними трансформаціями, які зараз переживає вища освіта Китаю, головним чином її університетська складова. Досягнення та здобутки Китаю у галузі вищої освіти в процесі реалізації національних програм і стратегій її розвитку стають новим предметом досліджень у вітчизняній науці та потребують ретельного вивчення.

Ступінь дослідження. Попри накопичений сьогодні певний доробок науковців, як вітчизняних так і зарубіжних, присвячений різним аспектам розвитку вищої освіти КНР, зокрема, Є. Гобової, Ч. Їн, Ж. Сяохуа, Ч. Вей, Л. Чжао, Ю. Ван, М. Пітерса, Т. Беслі, Дж. Салмі, у сучасній вітчизняній науці вивчення багатьох конкретних спрямувань розвитку освітньої політики КНР, за незначним винятком, перебуває поки що поза увагою українських дослідників.

Методи та джерельна база. Основними методами дослідження слугували аналіз відкритих джерел даних і порівняльний аналіз. Для розуміння умов реалізації національної освітньої стратегії Китаю проведено аналіз нормативно-правових документів КНР у галузі вищої освіти. Результати реалізації державної політики у галузі вищої освіти з урахуванням їхньої динаміки оцінювалися на основі порівняльного аналізу даних глобальних рейтингів університетів і даних глобального рейтингу національних систем вищої освіти.

Джерельну базу дослідження склали нормативно-правові документи КНР у галузі вищої освіти (законодавчі акти, державні програми та державні проекти), національні статистичні звіти з розвитку вищої освіти, дані інформаційних ресурсів Міністерства освіти КНР, дані світових рейтингів університетів і глобального рейтингу національних систем вищої освіти.

Стаття має на меті проаналізувати внутрішні передумови конкурентоспроможності національної системи вищої освіти КНР та охарактеризувати основні заходи, програми та стратегії, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності галузі. Окрім того автори спробують з'ясувати можливості поширення китайського досвіду для української сфери вищої освіти.

Підйом вищої освіти Китаю розпочався в середині 1990-х рр., коли стартував курс спрямований на підвищення якості китайської освіти та статусу її міжнародного визнання. У 1990-ті рр. було прийнято дві довгострокові програми підтримки розвитку національних університетів – Проект 211 і Проект 985.

Перед університетами було поставлено мету: з урахуванням досвіду кращих закордонних вишів, виявити власні недоліки, розробити та реалізувати заходи щодо подолання відставання китайської системи вищої освіти від передового міжнародного рівня. Для досягнення цієї мети університетам-учасникам проєктів надавалося значне фінансування.

Про започаткування Проєкту 211 (назва виникла від поєднання числівників 21 – XXI століття та 1 – одна сотня вишів) Китай оголосив у 1993 р. Його реалізація розпочалася у 1995 р. і передбачала перетворення 112 ключових вишів КНР на розвинені університети світового рівня.

Університети, що були відібрані для участі в проєкті, отримали додаткове державне

фінансування для покращення матеріально-технічної бази та навчальних програм на деяких чи всіх факультетах. Капіталовкладення у цей проєкт становили 18 млрд. юанів¹.

У результаті реалізації проєкту ціла низка китайських університетів змогла вийти на світовий рівень розвитку, а група пріоритетних наукових дисциплін зайняти передові позиції серед провідних наукових дисциплін світу.

Проєкт передбачав розвиток мережі 80 ключових академічних дисциплін і 602 спеціалізацій, які слугуватимуть моделлю для інших університетів і наукових установ по всій країні. Особливий акцент зроблено на програмах, які позитивно вплинуть на соціально-економічний розвиток країни, науково-технічний прогрес і систему національної оборони.

Із 602 спеціальностей, визначених урядом для фінансування, 255 (42%) були представлені в галузі інженерно-технологічних наук, 89 (15%) – фундаментальних наук, 66 (11%) – охорони здоров'я та медицини, 62 (10%) – гуманітарних наук, 57 (10%) – права та економіки, 42 (7%) – екологічних наук і 31 (5%) – в галузі сільськогосподарських наук.

На доповнення до Проєкту 211 у травні 1998 р. був анонсований Проєкт 985, спрямований на сприяння розвитку та підвищення репутації китайської системи вищої освіти шляхом заснування у XXI ст. університетів світового класу². Його назва походить від часу оголошення: травень 1998 р., або 98/5 відповідно до китайського формату дати.

Проєкт 985 став ключовою програмою китайського уряду зі створення університетів світового рівня. На початковому етапі до нього було включено 9 провідних університетів, які отримали пріоритетне державне фінансування.

Так, Пекінський університет та Університет Цінхуа, два найкращі університети Китаю, отримали по 225 млн. дол. США кожен протягом п'яти років, а Нанкінський університет і Шанхайський університет Цзяотун – по 150 млн. дол. США кожний³.

На другому етапі проєкту, запущеному у 2004 р., програма розширилася до 39 університетів. Усі відібрані університети отримали фінансову допомогу Міністерства освіти та Міністерства фінансів КНР для підтримки своїх розробок у певних наукових чи інженерних галузях для задоволення нагальних потреб держави.

Загалом центральний уряд інвестував 32,9 млрд. юанів у спеціальні фонди для першої (1999-2001) і другої фази (2004-2007) проєкту на фінансову підтримку тридцяти дев'яти університетів⁴.

У 2009 р. з ініціативи китайського уряду з метою сприяння розвитку та репутації вищої освіти була створена Ліга С9 – альянс дев'яти елітних університетів-засновників Проєкту 985, аналогічний Групі «Рассел» у Великій Британії, Групі восьми в Австралії та Лізі Плюща у США. Створення Ліги С9 було частиною Проєкту 985. Загалом на університети Ліги С9 припадає 3% дослідників країни, 10% національних витрат на

¹ International Rankings and Chinese Higher Education Reform // World Education News and Reviews. 2006. October 1. URL: <https://wenr.wes.org/2006/10/wenr-october-2006-international-rankings-and-chinese-higher-education-reform>

² Xiaohua Z., Wei Z. Establishing world-class universities in China: deploying a quasi-experimental design to evaluate the net effects of Project 985 // Studies in Higher Education. 2019. Volume 44. Issue 3. P. 417-431.

³ International Rankings and Chinese Higher Education Reform.

⁴ Ying C. A Reflection on the Effects of the 985 Project // Chinese Education & Society. 2011. № 44 (5). P. 19-30.

дослідження і 20% наукових публікацій країни. Члени С9 вважаються одними з найпрестижніших університетів Китаю та незмінно входять до числа найкращих у світі⁵.

Виконання Проєктів 211 та 985 дозволило Китаю за 20 років їх реалізації досягти вражаючих успіхів у розвитку університетів. Так, вже у 2016 р. до рейтингу THE (Times Higher Education World University Rankings) увійшли 85 вишів континентального Китаю, Сянган (Гонконг), Тайваню та Аоміня (Макао), а в перші 500 вишів рейтингу QS (QS World University Rankings) – 41 університет материкового Китаю, Сянган та Тайваню.

Китайські фахівці абсолютно переконані, що зусилля уряду щодо інтенсивного розвитку вищої освіти мають суттєвий зворотний вплив на розвиток економіки країни та зростання ВВП⁶.

У XXI ст. продовжилося кількісне та якісне зростання китайської системи вищої освіти, яка розвивалась у рамках «Державної програми середньострокової та довгострокової реформи та розвитку освіти на 2010–2020 рр.».

Основні завдання програми спрямовані на посилення сукупної могутності та впливу освіти країни на міжнародній арені. Стратегічна мета реформи та розвитку освіти полягала в тому, щоб до 2020 р. в основному здійснити модернізацію освіти, побудувати суспільство знань, а до 2035 р. – підвищити конкурентоспроможність вищої освіти у контексті перетворення країни у світову освітню державу⁷.

Реалізація цієї програми створила сприятливі умови для підвищення конкурентоспроможності вищої освіти Китаю. Виконання завдань реформування системи вищої освіти, реалізація Проєктів 211 та 985 вже до початку 13-ї п'ятирічки (2016 р.) дозволили 85 вишам Китаю увійти до світового рейтингу THE.

Загалом Китай успішно впорався з основними поставленими завданнями, досягнувши усіх запланованих показників і наразі здійснює перехід до нового етапу розвитку освіти, який триватиме до 2035 р. Так, запланований до 2020 р. 40% валовий коефіцієнт охоплення вищою освітою населення країни вже у 2016 р. становив 42,7%⁸, у 2017 р. – 45,7%⁹, а у 2018 р. – 48,1%¹⁰. При цьому зазначимо, що на початок здійснення політики реформ і відкритості у 1978 р. валовий коефіцієнт охоплення вищою освітою

⁵ Education Ministry supports formation of China's "Ivy League" // Ministry of Education of People's Republic of China. 2015. April 1. URL: http://www.moe.gov.cn/publicfiles/business/htmlfiles/moe/moe_2862/200911/53858.html

⁶ Чу Ї. Транснаціональна вища освіта в Китаї: цільові пріоритети, нормативні та організаційні засади // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 8 (112). С. 264.

⁷ Outline of China's National plan for medium and long-term education reform and development 2010-2020. China. Central Government. Beijing: Government, 2010. 51 p.

⁸ 2016年全国教育事业发展统计公报: [Національний статистичний бюлетень з розвитку освіти за 2016 р.] // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2017. July 10. URL: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_fztjgb/201707/t20170710_309042.html

⁹ 2017年全国教育事业发展统计公报: [Національний статистичний бюлетень з розвитку освіти за 2017 р.] // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2018. July 19. URL: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_fztjgb/201807/t20180719_343508.html

¹⁰ 2018年全国教育事业发展统计公报: [Національний статистичний бюлетень з розвитку освіти за 2018 р.] // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2019. July 24. URL: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_fztjgb/201907/t20190724_392041.html

населення країни становив лише 1,55%, у 2009 р. – 24,2%. На кінець 13-ї п'ятирічки (2020 р.) цей показник склав 54,4%, що на 14% більше від запланованого¹¹.

Незважаючи на очевидні успіхи, у 2015 р. Китай започатковує нову стратегію глобального розвитку вищої освіти – «План розбудови першокласних світових університетів і першокласних світових дисциплін», або ж «План подвійних першокласних університетів» (Double First Class University Plan), який заклав нові механізми розвитку вищої освіти в Китаї, замінивши попередні освітні проекти. Новий проект спрямований на комплексне та всебічне перетворення елітних китайських університетів на заклади світового класу до кінця 2050 р. шляхом розвитку та зміцнення окремих факультетів і наукових дисциплін¹².

Основна мета «Проекту першокласних університетів та першокласних наукових дисциплін» полягає «в наданні державою сприяння кращим університетам та передовим науковим дисциплінам у їхній трансформації в першокласні університети та наукові дисципліни; у прискоренні модернізації системи управління вищою освітою та можливостей її управління; у підвищенні інноваційного рівня підготовки кадрів, наукових досліджень, громадських послуг та успадкування культури для того, щоб першокласні університети та наукові дисципліни стали основною платформою наукових відкриттів і науково-технічних інновацій, основним джерелом передових ідей і високої культури, основною базою підготовки висококваліфікованих кадрів і відігравали важливу роль у реалізації державних інноваційних стратегій розвитку, забезпеченні соціально-економічного прогресу, еволюції традиційної китайської культури, втіленні у життя базових соціалістичних цінностей, сприянні інтенсивному розвитку вищої освіти».

Серед основних завдань проекту: до 2020 р. домогтися виходу кількох університетів і низки наукових дисциплін на провідні світові позиції, а кількох наукових дисциплін – на перші позиції у світі; до 2030 р. – збільшити кількість університетів і наукових дисциплін, що вийшли на провідні світові позиції, значно підвищити сумарну міць вищої освіти; до середини століття – вийти на перші позиції у світі за кількістю і потужністю першокласних університетів і наукових дисциплін і в основному досягти мети перетворення країни на світову освітню державу.

Характерними особливостями «Проекту першокласних університетів та першокласних наукових дисциплін» на відміну від попередніх (211 та 985) є його орієнтованість передусім на рівень розвитку наукових дисциплін, а не вишів загалом, а також відкритість і доступність для усіх закладів вищої освіти незалежно від підпорядкування.

У червні 2016 р. Міністерство освіти КНР оголосило, що Проект 211 і Проект 985 було скасовано та замінено ініціативою університетів подвійного першого класу. Щоправда, за

¹¹ 2020年全国教育事业发展统计公报: [Національний статистичний бюлетень з розвитку освіти за 2020 р.] // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2021. August 27. URL: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_fztjgb/202108/t20210827_555004.html

¹² 国务院关于印发统筹推进世界一流大学和一流学科建设总体方案的通知: [Повідомлення Держради про друкування та розповсюдження Загального плану координації та сприяння створенню університетів світового рівня та першокласних дисциплін] // State Council of the People's Republic of China. 2015. November 5. URL: http://www.gov.cn/zhengce/content/2015-11/05/content_10269.htm

словами китайської влади, нова ініціатива є не заміною двох попередніх проєктів, а, передусім, зміною рейтингу престижних університетів країни. Усі вибрані університети та дисципліни пройшли наукову та неупереджену оцінку і конкуруватимуть один з одним¹³.

У вересні 2017 р. Державна рада КНР затвердила 140 провідних університетів та їх дисциплін університетами подвійного першого класу¹⁴. При цьому наголошується, що ці університети та дисципліни ще не визнані першокласними, результат «подвійного першого класу» ще попереду.

До 2021 р. 140 університетів подвійного першого класу становили приблизно 4,65% із 3012 університетів і коледжів материкового Китаю, представляючи найбільш елітну частину закладів вищої освіти країни¹⁵.

У 2022 р. до раніше затвердженого переліку увійшли ще 7 китайських університетів, тож їх загальна кількість склала 147, що становить 4,88% усіх університетів і коледжів Китаю¹⁶. Усі 140 університетів із першого переліку проєкту, опублікованого в 2017 р., залишилися в останньому списку.

Реалізація проєкту відбувається за п'ятирічним циклом. Перший раунд ініціативи Double First Class (2016–2022) призвів до створення системи стимулів для заохочення більшої кількості університетів та дисциплін до досягнення світового рівня у розвитку талантів та інновацій¹⁷.

На даний час Китай продовжує нарощувати зусилля з просування ініціативи Double First Class. У середині лютого 2022 р. Міністерство освіти КНР спільно з Міністерством фінансів і Національною комісією з розвитку та реформ видали Циркуляр про подальше сприяння розвитку першокласних університетів і першокласних дисциплін, що знаменує офіційний запуск другої фази ініціативи¹⁸.

Цей документ уточнює основні напрямки, принципи, завдання та механізми підтримки нового раунду ініціативи. Університети та дисципліни, які визначені як такі, що мають потенціал досягти світового рівня, повинні зосередитися на якісних показниках своєї діяльності, досліджувати нові моделі та шляхи розв'язання першочергових завдань Китаю, сприяти економічному зростанню та соціальному розвитку країни.

Окрім 147 вищів у другому раунді ініціативи підтримуються 59 базових дисциплін з математики, фізики, хімії та біології, 180 інженерних та 92 дисципліни з філософії та суспільних наук. Водночас деякі установи отримали попередження щодо необхідності покращення стандартів своїх цільових дисциплін та пройдуть повторну оцінку протягом 2023 р.

¹³ China to develop 42 world-class universities // People's Daily. 2017. September 21. URL: <http://en.people.cn/n3/2017/0921/c90000-9272101.html>

¹⁴ 双一流大学 (shuāngyīliú dàxué): Double top university plan // China Daily. 2017. September 25. URL: https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2017-09/25/content_32446664.htm

¹⁵ Higher education making steady progress // China Daily. 2022. March 1. URL: <https://global.chinadaily.com.cn/a/202203/01/WS621dd516a310cdd39bc89969.html>

¹⁶ 'World-class' universities list expanded // China Daily. 2022. February 15. URL: <https://global.chinadaily.com.cn/a/202202/15/WS620add2aa310cdd39bc86918.html>

¹⁷ Joint meeting to further promote "Double First-Class" Initiative // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2022. April 14. URL: http://en.moe.gov.cn/news/press_releases/202205/t20220507_625468.html

¹⁸ China to further promote the Double First-Class Initiative // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2022. February 16. URL: http://en.moe.gov.cn/news/press_releases/202203/t20220301_603547.html

Наразі Китай продовжує нарощувати зусилля для покращення якості вищої освіти та підвищення її здатності задовольняти національні стратегічні потреби, реалізуючи модель розвитку вищої освіти з китайською специфікою.

За останнє десятиліття країна досягла історичного прогресу у секторі вищої освіти. Кількість осіб з вищою освітою сягнула 240 млн. Кількість студентів, зареєстрованих у закладах вищої освіти склала 4,43 млрд., а валовий загальний рівень охоплення вищою освітою зріс на 27,8% – з 30% у 2012 р. до 57,8% у 2021 р.¹⁹

Останнім часом широкого поширення набула онлайн-освіта. Станом на кінець лютого 2022 р. користувачам були доступні понад 52 500 освітніх онлайн-курсів (Massive Open Online Courses, MOOC). На університети та коледжі сьогодні припадає понад 60% фундаментальних дослідницьких проєктів Китаю, понад 80% дослідницьких проєктів, що фінансуються Національним фондом природничих наук, і понад 60% відзнак і нагород за наукові та технологічні досягнення державного рівня.

У ході реалізації «Плану подвійних десяти тисяч» (Double Ten Thousand Plan), який також спрямований на покращення якості вищої освіти та передбачає створення десяти тисяч першокласних курсів бакалаврату на національному рівні та десяти тисяч на провінційному, впроваджено 8031 програму національного рівня та 8632 провінційного.

Реалізація проєкту «двічі перших» університетів передбачає також, що розвиток вищої освіти дозволить країні зайняти лідируючі позиції у створенні нових знань, які б сприяли переходу китайської економіки на новий технологічний уклад. Прикладом успішної інтеграції науково-освітньої та виробничої сфери є реалізація проєкту «Зони великої затоки» (Гуандун-Гонконг-Макао) – ключової національної стратегії. Він орієнтований на інтеграцію досліджень, виробництва, інфраструктури, комунікацій і ринку на півдні Китаю та має перетворитися на динамічний кластер міжнародної якості, міжнародний науково-технічний інноваційний центр. Реалізація проєкту має сприяти розвитку транскордонних програм вищої освіти та наукових досліджень²⁰.

Стратегія глобального розвитку вищої освіти отримала своє подальше закріплення у новому документі «Модернізація освіти Китаю 2035», що його спільно опублікували у лютому 2019 р. ЦК КПК і Держрада КНР. У ньому поставлена мета значимо посилити сукупну міць освіти та її вплив на міжнародній арені, домогтися серйозного прогресу модернізації освіти.

Відповідно до заявленої мети до 2035 р. планується здебільшого здійснити модернізацію освіти, увійти до списку світових освітніх держав, сприяти перетворенню Китаю на країну з високим рівнем доступності освіти, на державу з високим рівнем розвитку людського капіталу та кваліфікованих кадрів, закласти міцну основу для перетворення Китаю до середини XXI ст. на демократичну, цивілізовану, гармонійну та модернізовану державу. Основне завдання розвитку вищої освіти до 2035 р. полягає у

¹⁹ MOE press conference presents reform progress in China's higher education // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2022. May 18. URL: http://en.moe.gov.cn/news/press_releases/202205/t20220527_631451.html

²⁰ Outline Development Plan for the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area. URL: <https://www.bayarea.gov.hk/en/outline/plan.html>

підвищенні її конкурентоспроможності та перетворення Китаю на світову освітню державу²¹.

У процесі реалізації «Проекту першокласних університетів та наукових дисциплін» значно посилілись позиції китайських університетів у світових рейтингах. Якщо до першої сотні рейтингу THE 2017 р. входили два вищі континентального Китаю, то рейтинг THE 2020 р. вже включає три університети континентального Китаю: Університет Цінхуа (23 місце), Пекінський університет (24 місце) та Науково-технічний університет Китаю (80 місце), при цьому непогані шанси на входження до першої світової сотні вишів мають ще два китайські університети: Чжецзянський університет (107 місце) та Фуданський університет (109 місце)²².

Щодо рейтингу QS 2020 р., то кількість вишів континентального Китаю, що входять до першої сотні, порівняно з рейтингами QS 2016–2019 рр. у ньому збільшилася з чотирьох до шести: Університет Цінхуа (16 місце), Пекінський університет (22 місце), Фуданський університет (40 місце), Чжецзянський університет (54 місце), Шанхайський університет транспорту (60 місце), Науково-технічний університет Китаю (89 місце)²³.

Ефективність внутрішньої політики, спрямованої на вдосконалення, реформування та розвиток системи вищої освіти відображають дані міжнародного академічного рейтингу ARWU (Academic Ranking of World Universities), або ж так званого Шанхайського рейтингу.

До топ-100 академічного рейтингу університетів світу ARWU 2020 р. ввійшли відразу п'ять китайських університетів: Університет Цінхуа (29 місце); Пекінський університет (49 місце); Чжецзянський університет (58 місце); Шанхайський університет Цзяотун (63 місце); Університет науки і технологій Китаю (73 місце); Фуданський університет (100 місце)²⁴.

Стратегія глобального розвитку вищої освіти та університетів, що активно впроваджується Китаєм, виявилася настільки успішною, що протягом останніх років забезпечила не лише збереження позицій китайських університетів у провідних міжнародних рейтингах, а й потрапляння нових університетів до загальної сукупності вишів-учасників і підвищення рейтингових показників.

Доволі високі показники демонструє Китай у рейтингу національних систем вищої освіти Universitas 21 (U21 Ranking of National Higher Education Systems). Цей рейтинг охоплює 50 країн світу. Національні системи вищої освіти порівнюються та оцінюються за чотирма критеріями – ресурси, середовище, взаємозв'язки та результативність, які, у свою чергу, складаються з низки показників.

За результатами рейтингу 2020 р. Китай посідає 26 місце у загальному заліку, піднявшись на 13 позицій за останні вісім років. Зокрема, за сумарними показниками критерію продуктивність Китай займає 16 місце, покращивши результати на шість позицій порівняно з 2019 р., за сумарними показниками критерію середовище – 18 сходинку.

²¹ China issues plans to modernize education // State Council of the People's Republic of China. 2019. February 23. URL: http://english.www.gov.cn/policies/latest_releases/2019/02/23/content_281476535024192.htm

²² Times Higher Education World University Rankings 2020. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world-ranking>

²³ QS World University Rankings 2020. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2020>

²⁴ Academic Ranking of World Universities 2020. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2020>

Щодо окремих показників, то Китай знаходиться на 2 місці за загальною кількістю публікацій, але на 44, якщо врахувати чисельність населення і демонструє абсолютну першість за часткою студенток у вищій освіті.

Вища освіта КНР посідає 24 місце за показником трансферу знань між університетами та компаніями, щоправда за відсотком університетських наукових публікацій, написаних у співавторстві з промисловістю, – 38 місце. За загальною кількістю наукових статей, опублікованих закладами вищої освіти Китай займає 2 місце, поступившись лише США. Однак, за загальною кількістю наукових публікацій на душу населення – лише 44 місце. 8 місце за показниками Шанхайського рейтингу (ARWU) для трьох кращих університетів країни свідчить про високий рівень провідних китайських університетів²⁵.

Згідно з останніми даними Вебметричного рейтингу університетів світу (Ranking Web of Universities, Webometrics), опублікованими у січні 2023 р., до нього потрапив 2581 китайський університет. Загалом же наукова група Webometrics оцінювала ступінь представлення діяльності в Інтернет-просторі понад 30 000 університетів зі всього світу, в тому числі 306 з України.

23 китайських університети увійшли до топ-300 університетів світу за показниками академічної присутності в Інтернеті (Web-присутність). До першої сотні рейтингу потрапили п'ять китайських університетів: Університет Цінхуа (24 місце), Пекінський університет (32 місце), Чжецзянський університет (68 місце), Шанхайський університет Цзяо Тун (69 місце), Науково-технологічний університет Китаю (95 місце)²⁶.

Протягом останніх років значно посилилася політика глобалізації китайської вищої освіти. Цей напрямок освітньої політики КНР включає комплекс заходів: прагнення брати активну участь у розробці та встановленні міжнародних освітніх стандартів, що відповідають потребам Китаю; активне залучення іноземних студентів для навчання у Китаї; запровадження у передових китайських вишах спільних програм з провідними світовими університетами та створення їхніх кампусів у КНР; курс на розвиток наукових досліджень, насамперед, у провідних національних університетах; розширення освітньої активності у країнах, розташованих в ареалі проєкту «Один пояс, один шлях».

Перед провідними вишами КНР стоїть завдання «формування інноваційної культури» та «створення нового типу університетського мислення з базовими соціалістичними цінностями»²⁷. Офіційний курс розвитку вищої та професійної освіти орієнтований на досягнення важливих практичних цілей.

Сьогодні у середовищі китайських експертів точиться гостра дискусія з питань основної функції університетів, підготовки фахівців, збереження балансу між національними особливостями та глобальними вимогами. На перший погляд, це питання, що стосується внутрішніх пріоритетів, але, як показує практика, вони тісно пов'язані з тим, як позиціонується освіта країни у світі в умовах суперечностей між глобальними та локальними інтересами різних країн та їх потребами.

²⁵ U21 Ranking of National Higher Education Systems 2020. URL: <https://universitas21.com/what-we-do/u21-rankings/u21-ranking-national-higher-education-systems-2020>

²⁶ Ranking Web of Universities. 2023. January. URL: <https://www.webometrics.info/en/asia/china%20>

²⁷ Peters M., Besley T. China's Double First Class University Strategy: 双一流 // Educational Philosophy and Theory. 2018. Vol. 50. Issue 12. P. 1075-1079.

Основне завдання, яке стоїть сьогодні перед китайськими вишами – рухатись шляхом вищої освіти з китайськими особливостями задля створення наукового середовища світового рівня.

У заявах очільників КНР наголошується, що побудувати університет світового класу з китайською специфікою неможливо, якщо сліпо дотримуватися інших або просто копіювати іноземні стандарти та моделі. Натомість потрібно прокласти новий шлях розвитку університетів світового рівня з китайською специфікою. Китайські університети повинні мати глибоке національне коріння й уникати простого копіювання іноземних стандартів і моделей²⁸.

Китай наголошує на важливості активізації соціально-економічного розвитку країни через науку та освіту та підготовку сильних кадрів для модернізації: «Ми повинні розглядати освіту, науку і технології як нашу основну продуктивну силу, таланти – як наш основний ресурс, а інновації – як наш основний рушійний фактор зростання»²⁹.

Відправною точкою створення університету чи спеціальності світового класу є підвищення якості навчання, рівня наукових досліджень і зміцнення сфери служіння суспільству. Базовим пріоритетом вищої освіти має бути виховання особистості, яка має конкретний набір національних цінностей і практичних компетенцій, що повною мірою відповідає традиціям конфуціанської теорії та практики навчання.

У контексті глобалізації науково-освітнього простору Китай веде пошук власних шляхів балансу між глобально-національними інтересами. Очевидно, що курс Китаю щодо підвищення конкурентоспроможності національної вищої освіти відповідає загальним світовим трендам в освітній політиці.

Водночас аналіз освітньої політики Китаю свідчить, що керівництво країни ставить досить амбітні цілі у сфері вищої освіти: перетворити китайські елітні університети на глобальні центри тяжіння провідних учених з різних країн світу шляхом створення найбільш сприятливих умов для роботи, досліджень та проживання іноземних фахівців.

Дані про розвиток людського капіталу та інноваційного потенціалу країни свідчать, що Китай активно включився в міжнародну конкуренцію за «таланти» та нові ідеї та технології, що ними розробляються. Висунення китайської вищої освіти на лідерські позиції стає вагомим фактором геополітичного впливу КНР.

Висновки. Значні успіхи, досягнуті Китаєм у галузі розвитку вищої освіти, а також підвищення престижу китайських університетів у міжнародному науковому та освітньому просторі, є закономірним результатом державної політики реформи освіти, що проводиться у Китаї у XXI ст., спрямованої на розвиток усіх рівнів освіти.

Удосконалення системи вищої освіти – важлива складова стратегії Китаю, неодмінна умова переходу до суспільства знань і побудови інноваційної держави, що дозволяє забезпечити країні основні переваги в піднесенні її конкурентоспроможності на глобальному рівні.

²⁸ Xi calls for blazing new path to develop China's world-class universities // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2022. April 26. URL: http://en.moe.gov.cn/news/media_highlights/202204/t20220427_622297.html

²⁹ Xi underscores role of education, sci-tech, talent in modernization drive // Ministry of Education of the People's Republic of China. 2022. October 16. URL: http://en.moe.gov.cn/news/media_highlights/202210/t20221016_669896.html

Перспектива подальших досліджень. До перспективних напрямків досліджень окресленої проблематики відносимо подальше детальне вивчення механізмів реформування вищої освіти КНР, факторів та чинників, що сприяють підвищенню її конкурентоспроможності та використання позитивного досвіду для розвитку усіх ланок системи освіти України.

Jingping Li, Anatolii Myronchuk

Internal Prerequisites for the Global Competitiveness of the Chinese Higher Education System

Abstract: The article analyzes the internal prerequisites of the international competitiveness of the Chinese higher education system. The main directions of the state policy of the People's Republic of China aimed at increasing the competitiveness of the national system of higher education are highlighted.

The role of competitiveness factors in China's modern educational paradigm is clarified. The role of the country's central government in promoting policies to accelerate academic improvement and achieve world-class status by Chinese universities is traced.

The priority importance of higher education in China's development strategy in the 21st century as a factor in supporting social stability, internal integration and innovative development is demonstrated.

The consistent and rigorous implementation of its own model of higher education development with Chinese characteristics demonstrates the ability to compete with the leading national systems of the world and actively promote its technologies, standards and values in the global educational area.

The obtained results showed the effectiveness of using both direct and indirect internal interventions to create prerequisites for the global competitiveness of the Chinese higher education system.

Keywords: higher education, competitiveness, reforms, modernization, globalization processes, world-class universities